

УДК 327.8:551.588]:316.773

Євгенія Тихомирова,

доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-5017-5875,

DOI 10.29038/2524-2679-2024-02-73-98

ЛАНДШАФТ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ЗМІНИ КЛІМАТУ: ПРОАКТИВНИЙ ПІДХІД ДО БОРОТЬБИ З НЕЮ

Неспроможність протидіяти кліматичній дезінформації має наслідком підрив громадської підтримки кліматичних дій і створення труднощів у стратегічних комунікаціях як частини кліматичної дипломатії. Автор виходить із того, що є два способи захистити людей від дезінформації: по-перше, зробити їх стійкими до дезінформації до того, як вони з нею зіткнуться; по-друге, розвінчати її після того, як вона буде почута суспільством. У статті аналізується проблема застосування психологічної теорії вакцинації до кліматичної дезінформації як засобу формування стійкості до маніпуляцій. Подібно до медичних вакцин, щеплення щодо змін клімату може захистити від негативних впливів. Серед факторів, які можуть бути використані для вакцинації від кліматичної дезінформації, названі кліматична грамотність, критичне мислення, медіаграмотність, обізнаність щодо змін клімату, заохочення до природоохоронних дій, співпраця зі знаменитостями та використання гейміфікації й конкурсів у них, а також постійний моніторинг та оцінка ефективності стратегій щеплення, вибір відповідних підходів та коригування для підвищення обізнаності щодо змін клімату та зменшення поширення неправдивої інформації.

Зазначено, що вакцинація від кліматичної дезінформації можлива на основі попереднього інформування (пребункінгу), яке є ефективним, коли підкріплене науковою підтримкою. Важливо знати про науковий консенсус щодо зміни клімату та боротися з поширеними кліматичними міфами, щоб сформувати поінформовану й стійку громадськість. Кліматичні організації, що спеціалізуються на поширенні наукової інформації про зміну клімату, а також організації, що спеціалізуються на виявленні вже поширених кліматичних міфів і хибних уявлень, можуть відігравати ключову роль

у наданні достовірної кліматичної інформації. Це дає змогу зрозуміти ландшафт кліматичної дезінформації та спромогтися ефективно реагувати на появу нової неправдивої інформації про зміни клімату, а також глобальну та національну кліматичну політику.

Ключові слова: кліматичні зміни, ландшафт кліматичної дезінформації, науковий консенсус, проактивність кліматичного управління, пребункінг, щеплення від кліматичної дезінформації.

Yevheniia Tykhomyrova,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

THE LANDSCAPE OF CLIMATE CHANGE DISINFORMATION: A PROACTIVE APPROACH TO ITS COMBATING

Failure to counter climate disinformation has the consequence of undermining public support for climate action and creating difficulties in strategic communications as part of climate diplomacy. The author assumes that there are two ways to protect people from disinformation: firstly, to make them resistant to disinformation before they encounter it; secondly, to debunk it after it is heard by society. The article examines the problem of applying the psychological theory of vaccination to climate disinformation as a means of building resistance to manipulation. It is suggested that similar to medical vaccines, climate change vaccination can protect against negative impacts. The factors that can be used to vaccinate against climate disinformation may include climate literacy, critical thinking, media literacy, climate change awareness, encouragement of environmental action, collaboration with and use of celebrities and gamification and contests, as well as continuous monitoring and evaluation of the effectiveness of vaccination strategies, selection of appropriate approaches and adjustments to raise awareness of climate change and reduce the spread of false information.

The author claims that vaccination against climate disinformation is possible through prior informing (prebunking), which is effective when backed by scientific support. It is important to be aware of the scientific consensus on climate change and to combat common climate myths to build an informed and resilient public. Climate organisations specialising in the dissemination of scientific information on climate change, as well as organisations specialising in identifying already prevalent climate myths and misconceptions, can play a key role in providing reliable climate information. This allows us to understand the landscape of climate disinformation and to respond effectively to the emergence of new false information about climate change, as well as global and national climate policies.

Key words: climate change, climate disinformation landscape, scientific consensus, climate management projectivity, prebunking, climate disinformation vaccination.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Надання достовірної інформації про зміну клімату має вирішальне значення для прийняття обґрунтованих рішень у цій сфері, тоді як неточна інформація не відповідає потребам суспільства. Поширення правдивої інформації підвищує кліматичну грамотність суспільства, сприяючи розвитку громадян, спроможних приймати обґрунтовані рішення щодо клімату й діяти адекватно сучасній кліматичній політиці.

Проаналізуємо зазначену проблему в контексті психологічної теорії «щеплення» проти кліматичної дезінформації та так званої стратегії вакцинації від кліматичної дезінформації під назвою «пребункінг» (prebunking). Для ефективної боротьби з дезінформацією про зміну клімату важливо не лише розуміти основні мотиви й тактику тих, хто поширює дезінформацію та канали, якими вона поширюється. Потрібно також досліджувати організації, вебсайти та платформи, які на міжнародному, регіональному й національному рівнях протидіють дезінформації, пов'язаній зі зміною клімату. В Україні приділяється певна увага вивченню цієї проблеми. Проте відсутня систематизована інформація про міжнародні структури поширення правдивої інформації щодо кліматичних змін, що й обумовило наш інтерес до цієї теми, а також мету та завдання цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу нашої статті покладено аналіз джерел інформації різного плану: зокрема досліджень науковців, інформацію вебсайтів і платформ організацій, які поширюють інформацію, що спрямована на протидію питанням мізінформації, дезінформації та малінформації щодо кліматичних змін.

В українському науковому просторі проблематика кліматичної дезінформації загалом розроблена мало. Проте саме визначеного аспекту проблеми стосуються дослідження українських акторів, які зазвичай, співпрацюють із так званим зеленим громадським сектором. Саме тому в основу нашої публікації покладено аналіз праць, передусім, зарубіжних науковців, [1; 2; 3; 4; 5]. Нами проаналізовано й публікації українських дослідників, зокрема [6; 7; 8].

Крім того, приділено увагу дослідженню спеціалізованих анти-дизінформаційних сайтів, зокрема Climate Action against Disinformation,

Sceptical Science, EU DisinfoLab, Maldito Clima, DeSmog; Klimatyczna Baza Wiedzy w walce z dezinformacją; Climate Feedback; тощо.

Мета статті – виявити можливості застосування психологічної теорії щеплення до боротьби з кліматичною дезінформацією, проаналізувати проактивність кліматичного управління, зокрема стратегію пребункінгу як засобу запобігання поширенню дезінформації, який може надати фактичну інформацію до того, як людина зіткнеться з неправдивими твердженнями, та узагальнити діяльність різноманітних організацій, сайтів і платформ щодо проактивного поширення антропогенної теорії зміни клімату. Дослідимо антидезінформаційну діяльність щодо клімату, виявивши суб'єктів, які безпосередньо протидіють кліматичній дезінформації. Зокрема, поставлено завдання здійснити типологізацію зазначених інформаційних суб'єктів; визначити специфіку їхньої роботи з дезінформацією про клімат і кліматичну політику та алгоритми їх протидії кліматичній дезінформації.

Методика дослідження. Стаття ґрунтується на аналізі первинних даних сайтів і платформ акторів, що приділяють увагу питанням проактивного інформування щодо кліматичних змін, вторинних даних з опублікованих наукових праць і якісного аналізу переважно зарубіжних інформаційних джерел; в основу праці покладено психологічну теорію щеплення від кліматичної дезінформації. Концептуальну основу дослідження становлять ідеї щодо трьох типів недостовірної інформації: мізінформації, дезінформації та малінформації, хоча у випадках, коли не принципове розділення зазначених термінів, уживається поняття дезінформація. Коли застосування конкретного терміна має значення або цитоване джерело надає перевагу одному із зазначених слів, використовуються, відповідно, мізінформація, дезінформація та малінформація.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

*1. Стратегія вакцинації від кліматичної дезінформації *prebunking*.*

Запобігання поширенню дезінформації, на думку багатьох науковців, ґрунтуються на психологічній теорії щеплення (*inoculation*). Подібно до того, як медичні вакцини надають фізіологічну стійкість проти майбутньої інфекції, психологічні щеплення надає стійкість до майбутніх спроб маніпуляції свідомістю (подібно до імунітету, який забезпечують антитіла). Теорія щеплення, що була розроблена в 60-х рр. минулого століття соціальним психологом *W. McGuire*, трактує його як психологічну «вакцину для промивання мізків» Це дослідження стосується різних

методів попередньої обробки свідомості людей шляхом формування початково беззаперечних переконань, стійких до змін, коли згодом людина змушена зіткнутись із сильними контраргументами проти них. Загальна актуальність цієї проблеми полягає в тому, що вона припускає, що переконання можна «прищепити» проти наступних ситуацій, пов'язаних із впливом сильних контраргументів шляхом попереднього ознайомлення людини з контраргументами в ослабленій формі. Провокуючи людину до вироблення захисту своїх переконань, психологічне щеплення робить її «більш стійкою до сильних контраргументів, коли вони з'являються. З іншого боку, спростування, пов'язані з попереднім впливом, можуть зробити всі подальші представлені контраргументи проти переконання менш переконливими» [1].

На нашу думку, ця теорія повною мірою може бути поширена й щодо кліматичної дезінформації, оскільки, як справедливо зазначає австралійський науковець *J. Cook*, «сьогодні проблема мізінформації – це ідеальна буря факторів, що збігаються. Платформи соціальних медіа діють як цілодобові суперрозповсюджувачі подій, ефективно поширюючи оманливий і підбурливий контент серед зацікавленого, але «нещепленого» населення» [9].

Щеплення ж від кліматичної дезінформації полягає у формуванні в громадськості здатності критично оцінювати інформацію. Вакцинація від кліматичної дезінформації може здійснюватися за допомогою різних інструментів, серед яких особливе місце посідає *prebunking*, який ми пов'язуємо з такими чинниками, як:

- кліматична грамотність як розуміння наших зв'язків, обов'язків і діяльності щодо зміни клімату, що включає не лише різноманітні дисциплінарні лінзи», але й тип знання, який «емоційно заряджений та тісно пов'язаний зі світоглядом людини й парадигмами часу, простору та природи, розвиток критичного мислення й формування медіаграмотності щодо зміни клімату;

- забезпечення доступності кліматологічної інформації для широкої аудиторії, інформування про наукові дослідження та експертні висновки у сфері кліматичних змін, отримання інформації про них безпосередньо від науковців. Ось чому дослідники рекомендують «зосередити більше уваги на виправленні громадського сприйняття самими науковцями, оминаючи ЗМІ, та з цією метою безпосередньо взаємодіяти з місцевою громадськістю» [2];

- заохочення людей до проекологічної поведінки, у тому числі за допомогою впровадження політики та заохочень, які сприяють екологічним практикам (ціноутворення на викиди вуглецю, інвестиції у відновлювану

енергію й у зелену інфраструктуру, знижки на енергоефективні прилади або податкові пільги для сталих практик;

- знайомство з переконливими історіями та емоційним приверненням уваги людей до кліматичних змін, залучення громад до заходів, пов'язаних зі зміною клімату (прибирання, висаджування дерев та семінари, громадські й мистецькі заходи відповідного спрямування);

- співпраця з впливовими особами, знаменитостями та лідерами думок («громадськість також бере приклад з еліт і лідерів думок» [2]), щоб посилити повідомлення щодо кліматичних змін та охопити ширшу аудиторію, яка може здійснюватися за допомогою публічних кампаній у громадських акціях і соціальних мережах, виступів та інтерв'ю відомих науковців, селебрیتی (celebrities), журналістів, які спеціалізуються на цих проблемах;

- гейміфікація та конкурси: розроблення ігор, у тому числі й комп'ютерних, завдань і винагород, які заохочують людей до екологічних дій, таких як зменшення споживання енергії або користування відповідним громадським транспортом, певні винагороди переможців таких конкурсів. Досить популярними у світі вважаються кліматичні ігри «Fate of the World» [10], де гравцям потрібно управляти глобальними проблемами клімату та довкілля, «Eco», де гравці спільно працюють, щоб зберегти планету від екологічної катастрофи [11] та «The Cranky Uncle» – розроблена в США гра, спрямована на щеплення гравців від кліматичної дезінформації [12]. Ігрова форма кліматологічних занять, на думку українських дослідників, сприяє соціалізації передусім молодого покоління в новій кліматичній реальності. Вона формує в нього усвідомлення того, що «клімат – це важлива частина їхнього життя, що потрібно перебувати в гармонії з природою, щоб не втратити звичних для себе умов» [6, с. 7];

- постійний моніторинг й оцінка, що дадуть змогу визначити сфери покращення та відповідного коригування підходів до щеплення шляхом проведення регулярних оцінок ефективності стратегій вакцинації, визначення сфер, де вони є найбільш ефективними, і сфер, де вони потребують удосконалення, обрання, за потреби, підходів відповідного їй коригування на основі результатів цих оцінок і моніторингу.

Як точно зазначають американські автори *J. Farrell*, *K. McConnell* та *R. Brulle*, «щеплення є успішним, коли пацієнт ще не хворий. У випадку з протистоянням кліматичним змінам, дезінформація й ігнорування наукових фактів є звичним явищем». Для боротьби з цими широкими тенденціями дезінформації та зменшенням віри в саму правду, науковці пропонують «технокогніцію» – порядок денний, який би «розробив

кращу інформаційну архітектуру, що може побудувати мости між соціально визначеними епістемічними островами, котрі визначають епоху постправди». Як одна з небагатьох пропозицій для цілісного врозв'язання більш широких проблем суспільства постправди, технопізнавальний підхід інтегрував би як технологічні адаптації для запобігання поширенню дезінформації, так і когнітивні підходи до освіти й комунікації для запобігання поширенню дезінформації. «Ми вважаємо, – пишуть автори, – що додатковим компонентом цього порядку денного повинна стати координація з наступними політико-правовими змінами, які б могли допомогти зупинити потік самої дезінформації [2].

Сьогодні дедалі частіше науковці говорять про такий превентивний метод боротьби з недостовірною інформацією на основі щеплення від дезінформації, як її передрозвінчання (спростування або пребункінг (*pre-bunking*)). Австралійський автор *S. Lewandowsky* та його американський колега *S. van der Linden* трактують його як надання людям інструментів або аргументів для спростування майбутніх спроб дезінформаційного переконання, тобто надання одержувачам повідомлень інформації, яку вони можуть використати для зміцнення свого ставлення до атак переконання [3]. Науковці зазначають, що краще людей попередити про те, що може стати предметом дезінформації, показавши «їм слабкі приклади того, як їх можуть ввести в оману», щоб вони стали більш захищеними від дезінформації [3].

S. Lewandowsky звернув увагу на те, як треба повідомляти про зміну клімату та розсіювати дезінформацію щодо цього:

- надання інформації про зміну клімату повинно супроводжуватися поясненням, чому вона відбувається, оскільки це «може підвищити сприйняття науки людьми»;
- «підкреслення наукового консенсусу може бути ефективним засобом протидії дезінформації й підвищення визнання громадськості»;
- «культурно узгоджені повідомлення та месенджери мають більше шансів бути успішними»
- «кліматичну дезінформацію найкраще знищити за допомогою процесу, відомого як щеплення, перш ніж її зустрінуть, хоча методи розвінчання також можуть бути успішними» [13].

Серед оптимальних методів, які сприятимуть стійкості людей до дезінформації, американські дослідники *Y. E. Bayiz* та *U. Torcu* також виокремили стратегію пребункінгу. Вони характеризують її як попереднє розвінчання – перспективне рішення для зменшення поширення дезінформації, що «має на меті надати людям фактичну інформацію до того,

як вони зіткнуться з неправдивими твердженнями». Вони справедливо вважають: основна мета полягає в тому, щоб гарантувати користувачам зустріч із фактичною інформацією до того, як вони піддаватимуться впливу відповідної дезінформації. Емпіричне дослідження цих науковців фактично пропонує проактивний підхід до боротьби з дезінформацією в соціальних мережах, який передбачає надання користувачам точної інформації до того, як вони зіткнуться з хибним контентом, а це зменшить поширення дезінформації та підвищить обізнаність користувачів [5].

У посібнику інших американських авторів, *T. Harjani et. al.*, розробленого для практиків, які цікавляться таким видом захисту від недостовірної інформації, як пребункінг, уживається термін «передбачливий опір» проти дезінформації до її поширення. Пребункінг, побудований на теорії щеплення, ефективний у широкому діапазоні питань, уключаючи кліматичні зміни та навколишнє середовище, охорону здоров'я, управління кризовими ситуаціями й інше [4].

Проактивне управління кліматичними ризиками дає змогу зменшити вразливість суспільства та економіки до негативних впливів клімату, сприяє сталому розвитку й підвищує загальну стійкість до змін клімату. Підвищення обізнаності, освіта та відповідна кліматична діяльність є ключовими чинниками, що забезпечують проактивність кліматичного управління через інформування громадськості, бізнесу та урядових структур про кліматичні ризики, способи їх зменшення й навчання населення правильних дій у випадку надзвичайних ситуацій. Саме тому доцільно пребункінг віднести до складової частини проактивного управління, оскільки він сприяє формуванню довіри до наукових досліджень й офіційних джерел інформації, що є критично важливим для ефективного впровадження кліматичних стратегій, а також вчасно спростує міфи та неправдиві уявлення про кліматичні зміни, допомагаючи уникнути паніки й хаотичних дій, які можуть посилити негативні наслідки. Пребункінг забезпечують численні наукові організації та установи, які займаються проблемами кліматичних змін.

Усе зазначене дає підстави стверджувати, що вакцинація від кліматичної дезінформації на основі стратегії пребункінгу – це складний і безперервний процес, який вимагає наполегливості, креативності та співпраці різних суб'єктів кліматичної дії. Особлива роль у цьому процесі належить різноманітним організаціям, що діють у кліматичному процесі й несуть достовірну наукову інформацію щодо кліматичних змін до всіх, що виділяються в стратегії кліматичної комунікації цільових аудиторій.

У праці американських авторів *J. Farrell et. al.* ідеться про практичні стратегії щодо протидії науковій дезінформації. Тут також звертається увага серед інших підходів на протидію дезінформації перед її поширенням, що сприятиме запобіганню великомасштабних кампаній із дезінформацією [2]. Коли йдеться про кліматичні зміни, важливе значення має поширення кліматологічних знань, які ґрунтуються на міждисциплінарному підході й об'єднують зусилля представників багатьох наукових галузей. Наука відіграє ключову роль у спростуванні різноманітних міфів, що оточують цю тему, учені роблять важливий внесок у розвиток дискусії й формування об'єктивної картини кліматичної ситуації.

На думку *S. Lewandowsky*, надання інформації про зміну клімату, зокрема пояснення того, чому вона відбувається, може підвищити сприйняття науки людьми, а підкреслення наукового консенсусу може бути ефективним засобом протидії дезінформації й підвищення визнання громадськості [13].

Пребункінг як стратегія вакцинації від кліматичної дезінформації може бути ефективним, коли його застосовують численні міжнародні, регіональні та національні організації, що дотримуються наукових поглядів на зміну клімату й протистоять псевдонауковим деніалістським підходам до цього питання. Попередньо розвінчуючи кліматичну дезінформацію, ці організації можуть допомогти сформувати більш поінформовану та стійку громадськість, яка краще орієнтується в складному й часто заплутаному ландшафті кліматичної інформації.

У контексті кліматичної дезінформації пребункінг цих установ може включати:

- висвітлення переважного наукового консенсусу про те, що діяльність людини є основною причиною зміни клімату;
- надання точної інформації та доказових контраргументів щодо змін клімату;
- популяризацію достовірних джерел і перевірених фактів;
- виявлення поширених кліматичних міфів і хибних уявлень.

Перші три наведені завдання можуть виконуватися такими організаціями, які спеціалізуються на поширенні наукової інформації щодо змін клімату, а останнє – організаціями, що спеціалізуються саме на виявленні вже поширених кліматичних міфів і хибних уявлень, що дає можливість отримати попередні знання про ландшафт кліматичної дезінформації й відповідно реагувати на появу нової хибної інформації щодо змін клімату та світової й національної кліматичної політики. Саме цих двох питань будуть стосуватися такі підрозділи нашої праці.

2. Ландшафт дезінформації щодо зміни клімату: суб'єкти поширення наукової інформації

На думку *S. Lewandowsky*, результати численних досліджень свідчать, що знання людей про зміну клімату мають значення, надання наукової інформації також сприяє усвідомленню людьми важливості кліматичної політики, у тому числі серед людей, які скептично ставляться до зміни клімату, а інформація про зміну клімату, зокрема про науковий консенсус і пояснення, чому це відбувається, може підвищити сприйняття науки людьми [13]. Саме тому, застосовуючи метафору «ландшафт дезінформації щодо зміни клімату», у цій статті ми акцентуємо увагу на аналізі акторів, що сприяють поширенню ідей наукового консенсусу щодо змін клімату, тим самим протидіючи поширенню кліматичної дезінформації. Ідеться про міжнародні організації та аналітичні центри різних напрямів, що прагнуть захистити науковий консенсус щодо зміни клімату й сприяти захисним кліматичним діям.

Науковий консенсус щодо зміни клімату можна трактувати як широко визнану думку серед науковців, що сучасні зміни клімату переважно є результатом діяльності людини. Він характеризується майже одностайною згодою з цим серед тих, хто публікує активно свої дослідження, учених-кліматологів. Основні наукові академії промислово розвинених країн визнають докази глобального потепління через людський вплив, згода щодо антропогенного глобального потепління становить понад 90 % і зазвичай зростає з рівнем експертизи, а рівень згоди збільшується з часом (із початку досліджень у 1970-х до сьогодні). Цей консенсус підкреслює, що основною причиною потепління є викиди парникових газів, які є результатом спалювання викопного палива та деяких інших причин.

Австралійський дослідник *S. Turton* зазначає, що, «незважаючи на переконливі докази, досі часто можна побачити, як політики, медіа-коментатори чи користувачі соціальних мереж, сумніваються щодо ролі людини в зміні клімату». Проте цих заперечень, на думку науковця, зараз майже не існує серед кліматологів. Ще у 2021 р. американськими дослідниками була вивчена рецензована література та виявлено, що понад 99 % учених-кліматологів підтримують докази зміни клімату, спричиненої діяльністю людини [14].

Науковець висловлює припущення: якщо розділити людські й природні чинники в сучасному глобальному рекорді температури, це виключить процес запуску назад у часі, щоб симулювати людські та

природні фактори, а потім порівнюється з даними спостережень, щоб побачити, яка комбінація факторів найбільш точно відтворює реальний світ. «Якщо людський фактор виключити з набору даних і включити лише вулканічний і сонячний чинники, тоді глобальні середні температури поверхні з 1950 р. повинні були залишатися такими самими ж, як і за попередні 100 років. Але, звичайно, ні. Докази та науковий консенсус щодо них чіткіші, ніж будь-коли» [14].

Зрозуміло, із часом науковий консенсус щодо зміни клімату неухильно зміцнювався, оскільки накопичувались емпіричні дані. *J. Cook* зазначав, що в заявах МГЕЗК у 1995 р. висловлено припущення про помітний вплив людини на глобальний клімат – на той час це було сміливе твердження, яке назавжди змінило життя головного автора Б. Сантера. Із цього моменту формулювання неухильно зміцнювалося від «дуже ймовірного» потепління через людські викиди CO₂ у 2007 р. до «надзвичайно ймовірного» у 2013 р. Іншим способом кількісної оцінки наукового консенсусу щодо зміни клімату *J. Cook* називає опитування кліматологів. Він вважає, що першу кількісну оцінку консенсусу експертами з антропогенного глобального потепління (АГП) опубліковано у 2009 р. П. Дораном і М. Циммерманом. Опитуючи спільноту науковців про Землю, вони виявили, що «80 % погоджуються з тим, що люди спричиняють глобальне потепління. Однак ступінь консенсусу був вищим серед учених із більшим досвідом кліматології. Серед кліматологів, які активно здійснюють публікації, 97,4 % погодилися, що люди спричиняють глобальне потепління» [15].

Дослідник наводить дані колективного дослідження 2013 р., де продовжено аналіз еволюції наукового консенсусу щодо АГП: тут робиться висновок, що «кількість документів, які відкидають консенсус щодо АГП, становить надзвичайно малу частку опублікованих досліджень». Серед тез, які виражали позицію щодо АГП, 97,1 % підтримали науковість консенсусу. Серед науковців, які висловили позицію щодо АГП у своєму авторефераті, 98,4 % підтримали консенсус [16].

Організації, задіяні в підтримці антропогенної теорії зміни клімату, класифікуватимемо за характером їхньої діяльності. Оскільки боротьба зі зміною клімату залежить не лише від надійності науки, як справедливо зазначає американська дослідниця *L. D. Merner*, але й «від її своєчасності та актуальності для осіб, які приймають рішення», промоція кліматичних знань вимагає «тонкого розуміння того, що наука, будучи незалежною, не діє у вакуумі». Вона повинна бути пристосована до ритмів вироблення політики, повторюючи нагальні потреби часу, щоб «міжнародне наукове

співтовариство змогло адаптуватися до викликів осіб, які приймають рішення. Потрібно подбати про те, щоб наша «наука була не лише суворою, але й резонансною, не лише точною, але й дієвою» [17].

Кліматичні організації, що спеціалізуються на поширенні наукової інформації про зміну клімату, відіграють вирішальну роль у підвищенні обізнаності та інформуванні громадськості про наслідки зміни клімату, допомагаючи окремим особам і громадам зрозуміти наукові основи зміни клімату та вжити заходи для адаптації до змін клімату, пом'якшення її наслідків. Вони відіграють цю роль через різноманітні способи, включаючи проведення досліджень, розробку освітніх програм, публікації наукових статей і звітів, організацію конференцій, семінарів і кампаній із залучення громадськості. Наприклад, такі організації, як Міжурядова панель змін клімату (IPCC), Всесвітня метеорологічна організація (WMO), Центр зміни клімату (Climate Change Centre) й інші, активно працюють над збільшенням обізнаності про зміну клімату та її наслідки серед громадськості, урядових структур і бізнес-спільноти. Вони мають різні особливості діяльності, проте поєднані спільною метою захисту наукового консенсусу щодо кліматичних змін.

Глобальні й міжнародні організації, що виконують проактивну наукову діяльність у галузі змін клімату та глобальної кліматичної політики, забезпечуючи доступ до наукової інформації щодо причин і наслідків змін клімату, що допомагає громадськості та суспільству усвідомлювати важливість проблеми й приймати необхідні рішення на основі наукових даних. Крім того, вони виступають як посередники між науковою спільнотою, урядами та громадськістю, сприяючи обміну інформацією й співпраці у сфері боротьби зі зміною клімату та галузі протидії кліматичній дезінформації. Ці організації, серед іншого, відіграють життєво важливу роль в інформуванні громадськості про зміну клімату й необхідність дій для подолання її наслідків.

До найбільш відомих кліматичних організацій, які займаються поширенням наукової інформації про зміну клімату, реалізуючи проактивний підхід до боротьби з кліматичною дезінформацією, належить Міжурядова група експертів зі зміни клімату (МГЕЗК, IPCC) – науковий орган, який, не проводячи самостійних досліджень, оцінює останні дослідження з питань зміни клімату, здійснені численними фахівцями в цій галузі, та надає політикам регулярні звіти про стан науки. Вона заснована в 1988 р. Всесвітньою метеорологічною організацією та Програмою ООН із навколишнього середовища під керівництвом ООН для наукової оцінки зміни клімату [18].

Зауважимо, що ІРСС активно співпрацює з багатьма організаціями (так звані спостерегачі за її діяльністю). На сайті організації (<https://www.ipcc.ch/about/observer-organizations/>) указано, що будь-яка некомерційна організація чи агенція, яка має кваліфікацію в питаннях, охоплених ІРСС, будь то національна, урядова чи міжурядова, може бути прийнята як організація-спостерігач ІРСС. Органи й організації ООН допускаються в ролі спостерігачів, якщо вони цього вимагають, організації, які мають наявний статус спостерігача у ВМО або ООН, можуть вважатися спостерігачами МГЕЗК за умови прийняття Групою експертів. Представники організацій-спостерігачів можуть бути присутніми на сесіях ІРСС та пленарних засіданнях робочих груп ІРСС. Їм також пропонується заохочувати експертів переглядати проекти звітів ІРСС, які беруть участь у процесі перевірки від свого імені, а не від імені Організації-спостерігача. Серед них станом на травень 2024 р. було 28 міжурядових і 149 громадських організацій.

Як справедливо підкреслювала американська дослідниця *L. D. Merner*, унікальна роль ІРСС «полягає в огляді та синтезі найновішої наукової, технічної й соціально-економічної інформації, що стосується зміни клімату, тим самим забезпечуючи міцну наукову основу для розробки політики на всіх рівнях і внесок у міжнародні кліматичні переговори» [17].

Головною метою ІРСС стало надання світові чіткого наукового уявлення про поточний стан кліматичних знань і його потенційний екологічний та соціально-економічний вплив. Генеральна Асамблея ООН схвалила дії ВМО і ЮНЕП щодо створення ІРСС, а 10 грудня 2007 р. ІРСС та А. А. (Ел) Гор-молодший були нагороджені Нобелівською премією миру «за їхні зусилля по створенню та розповсюдженню кращих знань про антропогенну зміну клімату та закласти основи для заходів, необхідних для протидії таким змінам» [19].

Ця організація має статус міжурядового органу, а членство в ІРСС відкрите для всіх країн-членів ООН. Зараз близько 200 країн є членами ІРСС. Уряди беруть участь у процесі розгляду й пленарних засіданнях, де приймаються основні рішення щодо її робочої програми, а звіти приймаються, ухвалюються та затверджуються. Члени Бюро ІРСС, включаючи голову, також обираються під час пленарних сесій. Тисячі вчених з усього світу беруть участь у роботі ІРСС. Огляд є важливою частиною процесу ІРСС для забезпечення об'єктивної й повної оцінки поточної інформації, прагне відобразити низку поглядів і досвіду. Секретаріат координує всю роботу ІРСС та підтримує зв'язок з урядами. Завдяки своїй науковій і міжурядовій природі ІРСС дає унікальну

можливість надати точну й збалансовану наукову інформацію особам, які приймають рішення. Підтримуючи звіти IPCC, уряди визнають авторитетність їхнього наукового змісту. Отже, робота організації є актуальною для політики й водночас нейтральною до політики, а не директивною. За минулі роки IPCC уже підготував десятки звітів [19].

Останній, шостий цикл оцінки завершився 2023 р. випуском Зведеного звіту, в оцінці якого взяли участь близько 780 учених з усього світу [20]. Серед науковців, які працювали над звітами шостого циклу, були також українські вчені, зокрема С. Краковська, М. Шлапак та Я. Дідух [7].

У пресрелізі до Зведеної доповіді 6 (AR6_SYR) звернуто увагу на слова тодішнього голови IPCC *Х. Лі.*, що «визначення пріоритетів ефективних і неупереджених заходів для боротьби зі зміною клімату не лише зменшить утрати і шкоду для природи та людей, але й забезпечить більш широкі переваги». Цей звіт підкреслив нагальну потребу в більш амбітних діях і засвідчив, що якщо, діючи таким чином зараз, усе ще можемо забезпечити стійке майбутнє для всіх, оскільки більш ніж сторічне спалювання викопного палива, а також нерівномірне та нераціональне використання енергії й земель призвели до глобального потепління на 1,1°C вище за доіндустріальний рівень. Результатом цього стали більш часті та інтенсивні екстремальні метеорологічні явища, які надають дедалі більш небезпечні впливи на природу й людей в усіх регіонах світу. Проте темпи та масштаби того, що зроблено досі, а також поточні плани є недостатніми для боротьби зі зміною клімату [18]

У науковому звіті IPCC зазначено, що організація «успішно зміцнила свій науковий авторитет, але їй знадобляться інституційні реформи, щоб залишатися актуальною в новому й мінливому політичному середовищі. Вивчення низки альтернатив для майбутнього IPCC може допомогти прийняти важливі рішення щодо перегляду її цілей» [21]. Серед проблемних питань тут науковці називають брак представництва як жінок (усі регіони продовжують надавати більше спеціалістів-чоловіків, ніж спеціалістів-жінок, оскільки не пропонується гендерна квота для внесення змін), так і країн глобального півдня (із країн, представлених в IPCC лише 43 % були з Глобального Півдня). Оскільки група експертів досягла більшого географічного представництва, вважають, що на кожній посаді має бути принаймні одна особа з регіону, що розвивається, і ще одна з розвинутого регіону. Із погляду авторства, США та Велика Британія є країнами, які історично надали найбільше спеціалістів для досліджень IPCC. «У процедурах МГЕЗК стать є останнім критерієм після наукового, технічного та соціально-економічного досвіду; географічного

представлення; і поєднання експертів із попереднім досвідом роботи в організації та без нього», – пояснює один із головних авторів, К. де Прік з швейцарського Інституту наук про навколишнє середовище [21].

Однією з найбільших проблем, на яку також звернули увагу аналітики, стало незначне визнання соціальних і гуманітарних наук у його звітах. Фізична наука зазвичай домінує в інформації на цих сторінках. Про цю проблему свого часу говорив новозеландський дослідник *P. Gluckman*: «сама наука має змінитися, залучаючи більше думок соціальних учених, спеціалістів із прийняття рішень, політологів, економістів та інших» [22]. Проте автори досліджуваного звіту зазначали, «щоб відповісти на обмеженість оцінок ІРСС, соціальні й гуманітарні науки повинні зробити внесок у плюралізацію епістемологічних думок та викриття етичних, культурних і політичних аспектів зміни клімату. Це має вирішальне значення для розуміння того, що спонукає або заважає прийняттю ефективних заходів з адаптації та пом'якшення». Саме тому запропоновано додати четверту Робочу групу з «історичних, культурних і соціальних контекстів», хоча дослідники усвідомлюють, що таке включення «може увічнити розбіжності між робочими групами та ще більше ускладнити бюрократичну роботу». Тому «краща інтеграція соціальних і гуманітарних наук повинна супроводжуватися визнанням нерівного розподілу можливостей між регіонами та властивих світоглядів, які покладено в основу таких знань» [21].

На 60-й сесії ІРСС у січні 2024 р. досягнуто консенсусу щодо збереження наявної структури її основних звітів – трьох звітів робочих груп про наукові основи впливу зміни клімату, адаптації та вразливості, а також пом'якшення викидів, що вловлюють тепло, а потім узагальнювальний звіт, який дасть змогу інформувати глобальних політиків. Проте, на думку *D. Merner*, наступний, сьомий цикл усе ж таки обіцяє бути іншим. Вона вважає, що його будуть відрізняти:

1. Стрибок до інклюзивності внаслідок залучення експертів із Глобального Півдня, жінок, представників корінного населення та вчених-початківців.

2. Збільшення оцінок політичного значення.

3. Застосування міждисциплінарних підходів [17].

Ще однією організацією, що реалізує проактивний підхід до боротьби з кліматичною дезінформацією, є Міжнародна наукова рада (ISC) – неурядова організація, створена у 2018 р. в результаті злиття Міжнародної ради з науки (ICSU) і Міжнародної ради соціальних наук (ISSC). І хоча штабквартира ISC розміщена в Парижі, вона, об'єднуючи

світ завдяки силі науки, має афілійовані організації в різних регіонах світу. Сьогодні ISC охоплює міжнародні наукові спілки та асоціації, а також національні й регіональні наукові організації, такі як академії та дослідницькі ради з природничих, соціальних і гуманітарних наук. Серед міжнародних кліматичних організацій ISC – зокрема, Глобальна система спостереження за кліматом (GCOS) та Всесвітня програма дослідження клімату (WCRP).

У позиційному документі, де ISC розвиває бачення науки як глобального суспільного блага зазначає, що «передача наукових знань – це не лише індивідуальна, але іноді й колективна відповідальність. Існують нагальні проблеми глибокого глобального та суспільного значення», серед них названа і зміна клімату» [23]. Невипадково, у 2024 р., із 21 липня по 8 серпня, ISC планує реалізувати Програму міжнародної літньої школи зі зміни клімату та пов'язаних ризиків, яка має відбутися в Китаї, з акцентом на зміну клімату та якість повітря. Вона складається з трьох модулів:

- (а) Наукові основи зміни клімату.
- (б) Управління зміною клімату.
- (в) Зміна клімату – якість повітря – зв'язок зі здоров'ям [24].

Однією з офіційних організацій-спостерігачів IPCC є Спілка стурбованих (небайдужих) учених (UCS), яка проводить дослідження й адвокацію з низки питань, уключаючи зміну клімату. Вони працюють над тим, щоб донести наукову інформацію до політиків та громадськості. Її місія – утілювати в життя сувору, незалежну науку, розробляючи рішення й виступаючи за здорове, безпечне та справедливе майбутнє. UCS – група з науковців, аналітиків, політичних експертів, організаторів та комунікаційників, які реалізують цю мету. На їхню думку, продовження виробництва й використання викопного палива загрожує клімату, здоров'ю населення та правам людини. Вони вважають, що поступова відмова від викопного палива – це не просто гіпотетична хороша ідея. Це процес, який уже триває, і більш чисті та безпечні енергетичні рішення є конкурентоспроможними за ціною й широко доступними. Вони є «першочерговою вимогою для досягнення цілей щодо клімату та справедливості» [25].

Серед організацій, що зазначені нами та реалізують проактивний підхід до боротьби з кліматичною дезінформацією, починають з'являтися й такі, що зорієнтовані на практичну діяльність у сфері боротьби зі змінами клімату. Їх називають кліматичними кооперативами або кооперативною діяльністю в галузі клімату, що, уключаючи різні форми співпраці

та ініціативи, фактично готує громадськість до протидії кліматичній дезінформації. Вони можуть бути спрямовані на:

- зменшення викидів парникових газів, підтримку використання відновлюваних джерел енергії, покращення енергоефективності будівель і транспорту;
- адаптацію до зміни клімату шляхом розробки стратегій, які дають змогу громадам пристосуватися до нових кліматичних умов, наприклад, через створення зелених зон у містах або захист від підвищення рівня моря;
- освіту та підвищення обізнаності, забезпечуючи інформаційні кампанії й навчальні програми, які сприяють розумінню кліматичних змін і їх впливу на життя людей;
- дослідження та інновації за допомогою підтримки інвестування в наукові дослідження й розробку нових технологій, які можуть сприяти боротьбі зі зміною клімату.

Кооперативні засади можуть бути реалізовані на різних рівнях – від місцевих громад до міжнародних партнерств – і включати широкий спектр учасників – від окремих осіб до великих корпорацій. Усі ці дії спрямовані на створення стійкого майбутнього й зменшення негативного впливу на клімат, зокрема націлені на впровадження сонячних електростанцій, енергоефективних будівель, збільшення лісів тощо.

Погляди учасників кліматичного кооперативу на антропогенну зміну клімату, імовірно, будуть різноманітними, оскільки ці групи, зазвичай, приваблюють людей різного походження та ідеології. Однак можна припустити, що більшість учасників кліматичного кооперативу приймають науковий консенсус щодо антропогенної зміни клімату, оскільки ці групи найчастіше зосереджуються на розв'язанні проблеми глобального потепління, спричиненого діяльністю людини. Прикладами таких проактивних організацій, які зазвичай функціонують у декількох країнах, можна назвати Co-operative Climate Action (<https://www.coopclimateaction.com/>) і Climate Cooperative (<https://climatica.coop/>).

Co-operative Climate Action має на меті інвестування в невеликі кооперативні проєкти, які зменшують викиди вуглецю та допомагають малозабезпеченим громадам, які вже постраждали від зміни клімату, щоб допомогти тим, хто постраждав від нездатності людства досить швидко зменшити викиди. Ці проєкти надають пріоритет розвитку економічної, екологічної й соціальної стійкості, як і вловлюванню вуглецю. Застосування цінностей і принципів кооперативу сприяє їх стійкості та належному управлінню без необхідності використання дорогих схем сертифікації.

Climate Cooperative – це вебсайт, який пропонує ресурси та інструменти, щоб допомогти окремим особам й організаціям ужити заходи проти зміни клімату. Вебсайтом керує кооператив організацій та окремих осіб, які займаються боротьбою зі зміною клімату. Climate Cooperative надає різноманітні ресурси (про це йдеться на сайті), зокрема:

- калькулятор вуглецевого сліду, що дає змогу користувачам оцінювати викиди парникових газів із різних джерел, таких як використання енергії вдома, транспорт і споживання їжі;
- посібники з кліматичних дій, які містять практичні кроки, що можуть зробити окремі особи й організації, щоб зменшити свій вуглецевий слід і зробити свій внесок у розв'язання кліматичних проблем;
- тематичні дослідження, історії організацій та окремих осіб, які успішно впровадили кліматичні рішення, надаючи реальні приклади того, що є можливим;
- вебінари й заходи на різні теми, пов'язані зі зміною клімату та сталим розвитком;
- платформа для спільноти однодумців та організацій, де члени можуть спілкуватися, обмінюватися ресурсами й співпрацювати над проєктами з протидії зміні клімату.

Серед кліматичних кооперативів відомі, наприклад, французький Enercoop (<https://www.enercoop.fr/>), іспанський Som Energia (<https://www.somenergia.coop/es/welcome-to-som-energia/>), американський The Cooperative Development Institute (<https://cdi.coop/>), канадський Quebec Cooperative of Renewable Energy (<https://coopcarbone.coop/en/>) та австралійський Herburn Wind (<https://www.herburnenergy.coop/>), що займаються відновлюваною енергією.

Такі кооперативи, як і зорієнтовані на наукову діяльність організації, про які йшлося раніше, на нашу думку, не лише підтримують антропогенну теорію зміни клімату, підтверджену науковим консенсусом, що визнає те, що викиди парникових газів, викликані переважно спалюванням викопного палива й іншими діями людини, не лише об'єднують людей та організації, які прагнуть діяти для боротьби зі зміною клімату і її наслідками, але й сприяють своєю діяльністю протидії кліматичній дезінформації.

3. Ландшафт дезінформації щодо зміни клімату: суб'єкти критики кліматичної дезінформації

Сприяти формуванню більш поінформованої та активної громадськості повинні також установи й організації, що спеціалізуються на критично-

му аналізі кліматичної дезінформації. Серед таких організацій можна виокремити:

1) міжнародні організації, наприклад Climate action against disinformation (<https://caad.info/>), DeSmog (<https://www.desmog.com/about/>), Skeptical Science (<https://skepticalscience.com/>);

2) регіональні організації, як-от EU DisinfoLab (<https://www.disinfo.eu/publications/platforms-policies-on-climate-change-misinformation/>);

3) національні організації, зокрема Maldito Clima (Італія) (https://r.email.maldita.es/mk/mr/sh/7nVTPdZCTJDXP4VwfKAg9SEYVHmqKKB/m_xOOY__GTJe), Klimatyczna Baza Wiedzy w walce z dezinformacją (Польща) (<https://fppe.pl/klimatyczna-baza-wiedzy-w-walce-z-dezinformacja/>);

4) організації, що спеціалізуються на певних функціях, напрямках або технологіях протидії кліматичній дезінформації, наприклад International Fact-Checking Network (IFCN) (<https://www.poynter.org/ifcn/>), Climate Feedback (<https://climatefeedback.org/>), Factcheck.bg (Болгарія) (<https://factcheck.bg/>). Серед них варто виокремити й підрозділи інформаційних агентств або засобів масової інформації, які поряд із дезінформацією щодо інших проблем важливого значення надають кліматичній дезінформації, зокрема Reuters Fact Check (<https://www.reuters.com/fact-check/about/>); Fact Checker, команда перевірки фактів Washington Post (<https://www.washingtonpost.com/climate-environment/>) тощо.

Одна з найпотужніших організацій першої групи, що безпосередньо протидіє кліматичній дезінформації – Climate action against disinformation (CAAD). Це некомерційна організація, яка спеціалізується на боротьбі з кліматичною дезінформацією й просуванні кліматичної освіти та адвокації. До неї входять 50 відомих кліматичних й антидезінформаційних організацій. Її місія полягає в тому, щоб «надати окремим особам і громадам можливість уживати заходів щодо зміни клімату, надаючи точну інформацію, викриваючи кліматичну дезінформацію та сприяючи кліматичній освіті й адвокації». Вона «закликає до рішучих єдиних дій проти поширення кліматичної мізінформації та дезінформації», що заважають глобальному діалогу щодо ефективних кліматичних рішень. Засновники цієї платформи вважають дезінформацію найважливішою перешкодою для боротьби зі зміною клімату, оскільки вона «підриває конструктивні дискусії про наше довкілля». CAAD також «активно співпрацює з особами, які приймають рішення, як на національному, так і на міжнародному рівнях, щоб підвищити політичну обізнаність щодо цієї критичної проблеми та посилити заходи підзвітності».

Метою СААД вважається розробка політики, комунікаційних стратегій і досліджень, щоб покласти на найбільші технологічні компанії у світі відповідальність за їх «роль у сприянні поширенню кліматичної дезінформації на своїх платформах». До того ж вона «активно співпрацює з особами, котрі приймають рішення як на національному, так і на міжнародному рівнях, щоб сприяти політичній обізнаності про цю критичну проблему та посилювати заходи підзвітності». Зусилля СААД уключають моніторинг і дебункінг щодо змін клімату, надання освітніх ресурсів та перевірку фактів, а також адвокацію кліматичної політики й нормативних актів. Вона також співпрацює з іншими організаціями та окремими особами, щоб посилити свої наративи й створити сильнішим рух за кліматичні дії [26].

DeSmog – організація, що була заснована у 2006 р., щоб «очистити PR-забруднення, котре затьмарює науку та рішення щодо зміни клімату». Вона, за словами *B. Demmell*, спочатку зосереджувала увагу на «торговцях сумнівами», що руйнували кліматичні дії в США, пізніше – на запереченнях кліматичних наук у «всьому англomовному світу», зокрема Канаді, Австралії, Великобританії й інших країнах. Нова її глобальна місія та вебсайт стосуються «безстрашних розслідувань і комплексних ресурсів для боротьби з поточною кризою відмови від кліматичних рішень та соціальної несправедливості». Дослідник оцінює цю організацію так: «усвідомлюючи, що заперечувачі кліматичних наук і лобісти, які перешкоджають кліматичним діям, діють у всьому світі, ми прагнемо слугувати протиотрутою цим зусиллям, пропонуючи DeSmog як єдиний ресурс для фактичних звітів й аналізу» [27]. На сайті організації зазначено, що «робота DeSmog висвітлювалась у головних новинних виданнях по всьому світу, а наші дослідницькі бази даних є надійним ресурсом, яким регулярно користуються журналісти, науковці, урядовці та широка громадськість. Наші статті й дослідження регулярно висвітлюються в найпопулярніших новинних виданнях світу, зокрема *The New York Times*, *The Guardian*, *BBC*, *Associated Press*, *Reuters*, *Bloomberg*, *Wall Street Journal*, *Forbes*, *VICE*, *France 24*, *New Statesman*, *Evening Standard*, *Channel 4*, *Nation Media Group*, *Grist* та багато інших» [28].

Skeptical Science – сайт, де подаються пояснення науки про зміну клімату й спростовується мізінформація про глобальне потепління, розвінчується дезінформація, яка шкодить здатності нашого виду справлятися зі зміною клімату. Сайт скептично ставиться до «скептицизму» глобального потепління. Тут ідеться про його місію – «розвінчувати кліматичну дезінформацію, представляючи рецензовану

науку й пояснюючи методи заперечення науки, дискурси затримки зміни клімату та заперечення кліматичних рішень». Ключовою особливістю ресурсів цього сайту названо «енциклопедичний перелік доказових спростувань дезінформації про клімат». Члени команди регулярно проводять презентації та семінари для різних груп, включаючи наукові групи, студентів й екологічні НУО. Серед ресурсів, що дають фактам шанс боротися з дезінформацією дослідники *J. Cook* і *B. Winkler* назвали цей вебсайт. Вони зазначають, що «деякі члени команди Skeptical Science активно досліджують найкращі методи спростування, тоді як інші члени команди використовують надані матеріали, щоб ефективно ділитися методами розвінчання в письмовій формі або через презентації». Дослідники згадують власні публікації й проєкти, покликані допомогти фактам боротьби з дезінформацією, зокрема посібник із розвінчання 2020, що узагальнює результати досліджень і поради експертів щодо розвінчування дезінформації, а також гру для смартфонів Cranky Uncle, яка використовує критичне мислення, гейміфікацію та мультфільми для інтерактивного пояснення методів заперечення науки й формування стійкості проти дезінформації [29].

Подібні до цих організацій існують і в окремих регіонах світу (це друга група проактивних організацій критичного спрямування), зокрема, в Європі є, наприклад, EU DisinfoLab, де платформа Climate Clarity Hub консолідує знання й досвід щодо кліматичної мізінформації. Вона спрямована протистояти кліматичному песимізму, закликати до дій, ділитися знаннями, аналізом, контентом, ресурсами, як із погляду екологічного активізму, так і всередині спільноти проти дезінформації. Тут розміщено моніторинг останніх публікацій про кліматичну мізінформацію, просвітницькі події та щомісячні тематичні події; збірка вебінарів та підкастів спільноти проти кліматичної мізінформації; компактна, але потужна бібліотека стосовно того, що було досліджено у сфері кліматичної мізінформації. 9–10 жовтня 2024 р. Повинна бути проведена щорічна конференція EU DisinfoLab у Ризі (Латвія), де планується спеціальна сесія щодо дезінформативних тенденцій із захисту громадського здоров'я й кліматичних заходів. Вона стосуватиметься взаємопов'язаних проблем мізінформації щодо здоров'я та клімату, зокрема поширення брехні про зміни клімату та її вплив на існування людства, розмови про ініціативи із захисту клімату. EU DisinfoLab – структура, що «консолідує знання й досвід щодо кліматичної дезінформації... хоче протистояти кліматичному песимізму, закликати до дій, ділитися знаннями, аналізом, контентом, ресурсами, анекдотами як із погляду екологічного активізму,

так і всередині спільноти проти дезінформації», відстежує діяльність із дезінформації на цифрових і традиційних платформах. Вона визначає відповідні тенденції та загрози, попереджаючи про них активістів і дослідників у країнах-членах ЄС [30].

До національних акторів кліматичного спрямування, які приділяють значну увагу протидії кліматичній дезінформації, віднесено такі організації.

Maldito Clima (Італія) створена, щоб інтерпретувати все те, що заперечує неправдивий уміст кліматичних змін, та за допомогою експертних джерел і наукових доказів пояснити, що кліматична криза вже є реальністю, котра впливає різні аспекти суспільного життя. Автори сайту зазначають, що важливо «перетворити питання клімату на щось більше, ніж наукове питання, залучаючи інші сфери та не залишаючи поза увагою всі проблеми, що впливають на навколишнє середовище», як-от: проблеми боротьби з відходами, розповсюдженням мікропластику або захисту природного середовища й біорізноманіття. Вони акцентують увагу на необхідності повідомляти про дезінформацію, що надходить через соціальні мережі та ставити питання, що виникають стосовно клімату й навколишнього середовища. *Maldito Clima* прагне пояснювати, які «стратегії реалізуються, а які є просто макіяжем».

Klimatyczna Baza Wiedzy w walce z dezinformacją (Польща) стала елементом боротьби з дезінформацією та кліматичними запереченнями в умовах хвилі кліматичної дезінформації, яка заповнює Польщу. Автори сайту вважають, що ця база може відіграти особливу роль як надійне, перевірене й загальнодоступне джерело інформації, котрим можуть користуватися як лідери думок, так і всі громадяни. Саме тому головною метою створення бази було не лише підвищення обізнаності про зміну клімату, але й боротьба з дезінформацією та кліматичними запереченнями. Цей онлайн-інструмент містить актуальні й перевірені джерела інформації на теми, пов'язані зі зміною клімату. Це збірка перевірених звітів і публікацій про клімат, які забезпечені короткими коментарями, що полегшує розуміння наукового змісту, який часто важко зрозуміти. Проєкт підтримується експертами із понад 10 провідних неурядових організацій та академічних центрів, що займаються питаннями дезінформації та зміни клімату.

Серед організацій четвертої групи нами названо міжнародні й національні актори загального, кліматичного та галузевого спрямування, що спеціалізуються передусім на факт-чекінгу.

International Fact-Checking Network запущена, щоб об'єднати зростаючу спільноту перевіряючих фактів у всьому світі та прихильників

фактичної інформації в глобальній боротьбі з дезінформацією. Її сайт надає «можливість перевіряти факти через мережеве спілкування, розвиток потенціалу й співпрацю». Інструменти перевірки фактів спрямовані на протидію дезінформації шляхом надання точних посилань і контрповідомлень. IFCN прагне забезпечити, щоб перевірка фактів залишалась об'єктивною та ретельною, по суті, захищаючи й сприяючи цінності та довірі до таких інструментів. Така діяльність може допомогти людям бути краще поінформованими й готовими долати шкідливу дезінформацію.

Climate Feedback – це всесвітня позапартійна некомерційна мережа вчених, які сортують факти від вигадок у висвітленні змін клімату в ЗМІ, займаючись науковою освітою. Її огляди збираються безпосередньо спільнотою науковців із відповідним досвідом, які прагнуть пояснити, чому конкретна інформація відповідає або ні науці, щоб читач зрозумів, чи можна цим новинам довіряти. Її мета – допомогти читачам зрозуміти, яким новинам довіряти.

За підтримки Програми грантів щодо кліматичної дезінформації від Міжнародної мережі перевірки фактів (IFCN) Інститут Пойнтера Science Feedback запустив Climate Science Desk (<https://climatefeedback.org/science-desk/>), ініціативу, спрямовану на допомогу фахівцям із перевірки фактів і журналістам у спілкуванні з ученими для перевірки достовірності кліматичних даних. Climate Science Desk містить портал для перевірки фактів, куди журналісти можуть надсилати матеріали, для яких ведеться пошук допомоги наукових експертів. Пропозиції можуть включати претензії, вірусні статті та відео або просто запитання, щодо якого журналісти хотіли б отримати думку відповідного експерта. Після того, як матеріал буде подано, науковий редактор визначить найбільш релевантних експертів у спільноті Climate Feedback, що складається з близько 400 кліматологів, і запросить їх надати свої відгуки. Відгуки експертів будуть негайно опубліковані на вебсайті Climate Feedback із мінімальними редагуваннями за ліцензією Creative Commons, щоб вони могли принести користь іншим журналістам, а також громадськості.

Цікавим прикладом галузевого спрямування може слугувати підрозділ Reuters Fact Check – офіційний вебсайт агентства Reuters, де проводиться факт-чекінг новин та інформації. На цьому сайті розміщуються перевірені факти, спростовані міфи й недостовірні твердження з різних сфер життя. Його основною метою є перевірка фактів візуальних матеріалів і тверджень, розміщених у соціальних мережах. Фактчекінгові продюсери цього підрозділу повідомляють про свої висновки в розділі вебсайту

Reuters.com. Агентство Reuters є підписантом Міжнародної мережі фактчекінгу (IFCN), спирається на його Кодекс принципів (<https://www.ifcncodeofprinciples.poynter.org/know-more/the-commitments-of-the-code-of-principles>). Читачів щодо перевірок фактів навіть запрошують зв'язатися з IFCN, якщо з будь-якої причини вони вважають, що Reuters Fact Check діяла з порушенням цього Кодексу.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, проактивне управління кліматичними ризиками зменшує вразливість суспільства та економіки до негативних впливів клімату, ґрунтуючись на теорії психологічного щеплення, стратегією якого є пребункінг, якому властиві створення підтримки та залучення лідерів думок для повідомлення про кліматичні зміни, формування кліматичної грамотності, гейміфікація й конкурси для заохочення екологічних дій та усвідомлення кліматичних проблем, постійний моніторинг й оцінка вдосконалення стратегій впливу на громадськість і боротьби з дезінформацією. Щеплення від дезінформації як метод превентивної боротьби з недостовірною інформацією створює «передбачливий опір», що забезпечує надання аргументів проти майбутніх спроб дезінформації.

Пребункінг щодо кліматичної дезінформації сприятиме формуванню поінформованої громадськості та підвищуватиме усвідомлення наукових фактів зміни клімату. Ці завдання виконують організації, які спеціалізуються на поширенні наукової кліматичної інформації, займаються втіленням у практику засобів протистояння змінам клімату та виявленням уже поширених кліматичних міфів і хибних уявлень, які сприяють отриманню попередніх знань про ландшафт кліматичної дезінформації й відповідно реагують на появу нової хибної інформації щодо змін клімату та світової й національної кліматичної політики.

Особливу роль у поширенні наукової кліматичної інформації відіграє Intergovernmental group of climate change experts, що сприяє підвищенню обізнаності та обміну інформацією між науковою спільнотою, урядом і громадськістю щодо боротьби зі змінами клімату й протидією кліматичній дезінформації, а також International Scientific Council, Union of Concerned Scientists, кліматичні кооперативи й багато інших кліматичних організацій та установ.

Серед організацій, які сприяють отриманню попередніх знань про ландшафт кліматичної дезінформації, можна назвати багато установ, зокрема Climate action against disinformation, DeSmog, Skeptical Science, EU

DisinfoLab, Maldito Clima Klimatyczna Baza Wiedzy w walce z dezinformacją тощо, котрі спеціалізуються на критичному аналізі кліматичної дезінформації. Їх активна робота в контексті «упереджувального захисту» є ефективним інструментом протидії кліматичній дезінформації. Вони можуть дати змогу акцентувати увагу на недостовірності конкретного дезінформаційного повідомлення або допомогти знайти аргументи для спростування аналогічних неправдивих тверджень щодо змін клімату.

REFERENCES

1. McGuire, W. J. (1961). Resistance to Persuasion Conferred by Active and Passive Prior Refutation of the Same and Alternative Counterarguments. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, vol. 63, No. 2, 326–332 p. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=027e3e86960b86a59a552d8ed21bb9c4815b5a16>.
2. Farrell, Justin, McConnell, Kathryn and Brulle, Robert. (2019). Evidence-based strategies to combat scientific misinformation. URL: https://www.academia.edu/40375658/Evidence_based_strategies_to_combat_scientific_misinformation?rhid=27764430971&swp=rr-rw-wc-44938020.
3. Lewandowsky, Stephan & van der Linden, Sander (2021). Countering Misinformation and Fake News Through Inoculation and Prebunking. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10463283.2021.1876983>
4. Harjani, T, et al. (2022). A Practical Guide to Prebunking Misinformation. https://prebunking.withgoogle.com/docs/A_Practical_Guide_to_Prebunking_Misinformation.pdf.
5. Bayiz, Y. E., & Topcu, U. (2023). Prebunking Design as a Defense Mechanism Against Misinformation Propagation on Social Networks. URL: <https://arxiv.org/pdf/2311.14200>
6. Mosaiev, Yu. V., Derevianko, N. P. (2020). Metodичnyi posibnyk z pytan orhanyzatsii ta vprovadzhennia navchalnykh zaniat z klimatohii v zakladakh osvity. HO «Tsentr initsiatyv molodi». Zaporizhzhia, 64 p. URL: https://www.sgpinfo.org.ua/sites/default/files/pdf/ilovepdf_merged_compressed_1.pdf (in Ukrainian).
7. Chitkyi syhnal diiaty vzhe zaraz: shcho rozpovily ukrainski spivavtory shostoho zvituv MHEZK pro yoho kliuchovi vysnovky (2023). <https://ecoaction.org.ua/chitky-syhnal-diaty-ipcc.html> (in Ukrainian).
8. Ukrainska hromadskist obhovoryla vysnovky 6-ho zvituv MHEZK pro zminu klimatu. (2023). URL: <https://ucn.org.ua/?p=9051> (in Ukrainian).
9. Cook, John (2021). Fighting back against climate misinformation, and the damage being done. URL: <https://lens.monash.edu/@politics-society/2021/09/27/1383853/fighting-back-against-climate-misinformation-and-the-damage-being-done>.
10. Fate of the World. URL: <https://www.soothsayergames.com/>
11. Eco. URL: <https://play.eco/>
12. Cook, J. et. al. (2023). The cranky uncle game is a combination of humor and gamification to increase student resilience against climate misinformation. *Environmental Education Research*, 29 (4), p. 607–623. URL: <https://doi.org/10.1080/13504622.2022.2085671>.
13. Lewandowsky, Stephan (2021). Climate Change, Disinformation, and How to Combat It. URL: <https://www.annualreviews.org/docserver/fulltext/publhealth/42/1/annurev->

publhealth-090419-102409.pdf?expires=1715072530&id=id&accname=guest&checksum=23D23520CF0D51EBCF125CCFD90C4BED.

14. Turton, Steve (2021). The '97 % climate consensus' is over. Now it's well above 99% (and the evidence is even stronger than that). URL: <https://theconversation.com/the-97-climate-consensus-is-over-now-its-well-above-99-and-the-evidence-is-even-stronger-than-that-170370>.

15. Cook, John (2021). The scientific consensus on climate change gets even stronger. URL: <https://lens.monash.edu/@science/2021/10/21/1383952/the-scientific-consensus-on-climate-change-gets-even-stronger>.

16. Cook, John et.al. (2021). Quantifying the consensus on anthropogenic global warming in the scientific literature. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/8/2/024024>.

17. Merner, L. Delta (2024). Why the IPCC's Seventh Assessment Matters? URL: <https://blog.ucsusa.org/delta-merner/why-the-ipcc-7th-assessment-matters/>

18. IPCC Press Release (20 March 2023). Urgent climate action can secure a liveable future for all. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/press/IPCC_AR6_SYR_PressRelease_en.pdf.

19. IPCC. History. URL: https://archive.ipcc.ch/organization/organization_history.shtml.

20. Climate Change 2022 Mitigation of Climate Change Working Group III Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/downloads/report/IPCC_AR6_WGIII_FullReport.pdf

21. Asayama, Shinichiro et. al. (2023). Three institutional pathways to envision the future of the IPCC. (2023). URL: <https://hal.science/hal-04198718/file/preprint%20Nature%20CC.pdf>.

22. Gluckman, Peter (2021). Four considerations for accelerating progress on climate change at the science-policy interface. URL: <https://council.science/current/blog/accelerating-progress-on-climate-change-at-the-science-policy-interface/>

23. Science as a global public good a position paper of the international science council. November 2021. URL: <https://council.science/wp-content/uploads/2020/06/ScienceAsAPublicGood-FINAL.pdf>

24. International Summer School Program on Climate Change and Related Risks, July 21 – August 8, 2024. URL: <https://council.science/events/intl-summer-school-program-climate-change-and-related-risks/>

25. UCS's position on the phase-out of fossil fuels (2024). URL: <https://www.ucsusa.org/ucs-fossil-fuel-phaseout>.

26. About (2024). URL: <https://caad.info>.

27. Demmell, Brendan (2021). A new chapter and a new look for DeSmog. URL: <https://www.desmog.com/2021/04/07/new-chapter-look-desmog-15-anniversary/>

28. About us (2024). URL: <https://www.desmog.com/about/>

29. Winkler, B. and Cook, J. (2024). Resources to give facts a chance against disinformation, EGU General Assembly 2024, Vienna, Austria, 14–19 April 2024, EGU24-1575, <https://doi.org/10.5194/egusphere-egu24-1575>, 2024.

30. Platforms' policies on climate change misinformation/ (2024). URL: <https://www.disinfo.eu/publications/platforms-policies-on-climate-change-misinformation/>

Матеріал надійшов до редакції 07.06.2024 р.